

Veiledningsguide i vurdering av kilder

+ læringsopplevelser for 8.-10.trinn

«Vi i Utdanningsteamet i Eplehuset har lagd en veiledningsguide til elever og lærere i hvordan søke, vurdere og referer til kilder fra internett. Sammen med veiledningsguiden har vi lagd læringsopplevelser som kan brukes i arbeidet med å trene elevenes ferdigheter i vurdering av kilder, for å sikre at gode søk blir gjort og kritiske vurderinger blir tatt»

Hvor kildekritiske er vi egentlig?

Hvordan søker vi best etter informasjon, hvordan vurderer vi den informasjonen vi innhenter, og hvordan refererer vi til kilder på internett? Hvordan kan vi trene elevene i å bli gode i å gjøre kildekritiske vurderinger?

Informasjon har aldri vært mer lett tilgjengelig og spredd hurtigere enn nå. Det å kunne skille mellom pålitelig og upålitelig informasjon har blitt en nødvendighet. For å kunne gjøre det kreves trening. Trening i å søke etter informasjon og vurdere den informasjonen som innhentes på en kritisk måte. Vi må lære elevene å utvikle gode ferdigheter i kildekritisk vurdering. Det krever at elevene får kunnskap om hva som kjennetegner pålitelige og upålitelige kilder og blir utstyrt med verktøy til å kunne gjennomføre en real kildesjekk.

Hvor mange ganger har vi ikke opplevd å søke på internett og ikke funnet det vi har lett etter, eller opplevd å finne nettsider som ikke gir oss akkurat den informasjonen vi søker? Om vi hadde spurt elever om hvem som har lært dem å søke på internett ville nok majoriteten ha svart: Jeg har lært meg det selv. Å lære elevene å vurdere kilder kritisk starter før innhenting av informasjon. Lær elevene enkle strategier for søk på internett.

Start med å planlegge søket der elevene reflekterer og noterer ned hvilke kilder de er ute etter, hva kildene skal hjelpe dem med og hvilke søkeord som vil være hensiktsmessige. Gjør notater i et tankekart, i et dokument i Pages eller rett og slett i Notater. Notatene skal de bruke i det videre arbeidet.

Etter at den første planleggingen av søket er gjort starter selve navigeringsarbeidet etter kilder. Hvilke søkemotorer skal elevene bruke og hvilke nettsider vil være hensiktsmessige å benytte i kildesøket?

Kilder kommer i mange ulike former som for eksempel tekst, lyd, bilder og video. I løpet av søket vil elevene nok veksle mellom de ulike type kildene. Lag et system i notatene der de kategoriserer de ulike formene for kilder. Dokumenter søket ved å kopiere linken og legg de inn i notatene. Noen ønsker gjerne å ta kildesjekken underveis, mens andre ønsker å samle en handfull kilder først før de går i gang med den kildekritiske vurderingen. La elevene jobbe på den måten som gjør at de jobber mest effektivt og passer dem best.

Når kildene er funnet starter vurderingen av kilden. Bruk TONE-skjemaet til å vurdere om en kilde er pålitelig eller ikke. Marker de kildene som oppleves som pålitelige og legg de inn notatene.

Når pålitelige kilder er definert og brukt i oppgaven, må kildene refereres til. I veiledningsguiden gir vi deg eksempler på hvordan.

Bruk veiledningsguiden + læringsopplevelsene til å trene elevenes ferdigheter i vurdering av kilder, for å sikre at gode søk blir gjort og kritiske vurderinger blir tatt.

«Lykke til med det viktige arbeidet»,
mvh Utdanningsteamet i Eplehuset

Kompetansemål

I Læreplanverket står det at elevene skal trenes i digitale ferdigheter i alle fag. Her har vi gjort et utdrag fra Læreplanverket som sier noe om kildekritisk vurdering etter 10.årstrinn:

I samfunnsfag skal elevene «*bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kilder, utøve digital kildekritikk og basert på det velge ut pålitelig og relevant informasjon.*»

I norskfaget skal elevene «*trenes i å finne, vurdere og bruke digitale kilder i arbeid med tekst. De skal kunne reflektere kritisk over hva slags troverdighet tekster har. Elevene skal trenes i å bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater og vise til kilder på en etterrettelig måte i egne tekster.*»

I naturfag skal elevene «*lære seg å bruke søkeverktøy, beherske søkestrategier, kritisk vurdere kilder og velge ut relevant informasjon om naturfaglige emner*»

Elevenes utvikling i digitale ferdigheter skal blant annet gå fra å kunne bruke enkle digitale verktøy til i økende grad utvise selvstendighet og dømmekraft i valg og bruk av digitale verktøy og kilder. I dette arbeidet, som alt annet, har lærerne en viktig rolle.

Veiledningsguide i vurdering av kilder

1. Hvordan gjennomføre søk

Hva er det jeg ønsker å vite?

- Noter ned hva du ønsker å vite noe om

Hva skal jeg søke på?

- Søk på ord, setninger eller begreper, alene eller i kombinasjon
- Bruk anførselstegn"" før og etter en setning om du vil at kilden skal inneholde nøyaktig det samme som du søker på
- Søk på synonymord → Bruk synonymordbok.no til hjelp
- Søk på engelsk for å få flere kilder

Hvor skal jeg søke?

- Søkemotorer: Safari, Google, Bing,
- Nyhetssøk: Aviser, NRK
- Leksikon og fagsider: snl.no, udir.no
- Bibliotek på nett: nasjonalbiblioteket.no, bokhylla.no
- Digitale kart: googlemaps.no, kartverket.no
- Billedesøk: google, unsplash, pixabay
- Videosøk: Youtube, Vimeo
- Lydkilder: Spotify, iTunes, Podcast

Avgrense søk

Ved å trykke på Verktøy under søkefeltet i Google kan du gjøre ulike valg for å tilpasse søket til å finne mer målrettet informasjon.

Ved informasjonssøk

- Publisert dato og språk

Ved bildesøk

- Publisert dato, størrelse, farge
- Type bilde → strektegning, utklipp eller GIF

2. Spørsmål å stille ved kildekritisk vurdering Bruk TONE-skjema

Troverdig

- Hvem har skrevet teksten?
- Hvem er ansvarlig for utgivelsen/nettsiden?
- Ønsker kilden å presentere fakta? Hvordan?
- Ønsker kilden å underholde? Hvordan?
- Ønsker kilden å selge noe? Hva?
- Er kilden finansiert gjennom annonser? Hvilke?
- Er kilden selve originalteksten eller en kopi?
- Blir andre kilder brukt for å underbygge påstander?

Objektiv

- Er informasjonen saklig og faktaorientert?
- Er kilden fortsatt aktuell, eller er det gjort nyere funn?
- Formidler kilden en personlig mening, eller er den upersonlig?
- Er det andre kilder som har annen informasjon? Hvor troverdig er informasjonen?

Nøyaktig

- Når ble teksten skrevet? Hvilken betydning har det
- Hvem er målgruppen?
- Når ble teksten sist oppdatert? (sjekk dato, årstall)
- Finner du skrivefeil og slurv?

Egnet

- Er kilden passende for deg? Begrunn svaret.
- Finner du informasjonen du trenger?

3. Hvordan referere til kilder

Når man skriver en oppgave er man nødt til å referere til kilder. Disse skal i alfabetisk rekkefølge føres opp i en referanseliste bakerst i oppgaven.

Ved bruk av nettside som kilde skal nettsiden oppgis i teksten slik:

Nora og Lucas er de mest brukte navnene i 2012 (Statistisk sentralbyrå, SSB, 2013).

Ved bruk av nettside i referanselisten oppgis den slik:

Statistisk Sentralbyrå. (2012). Navnestatistikk, 2012. Hentet fra <http://www.ssb.no/>

Merk deg at tittelen skal stå i kursiv. For flere tips, sjekk ut: www.kildekompasset.no

Ettersom de fleste skoler har en avtale med Kopinor, har dere lov til å bruke bilder hentet fra internett i undervisningssituasjoner. Dog må dere alltid huske på å oppgi kilden og navn på opphaver.

Veiledningsguide i vurdering av kilder

Bruk TONE-skjemaet i arbeidet med kildekritisk vurdering

Troverdig	Hvem har skrevet teksten? (Forsker, privatperson, blogger, forfatter, journalist)	
	Hvem er ansvarlig for utgivelsen/nettsiden?	
	Ønsker kilden å presentere fakta? Hvordan?	
	Ønsker kilden å selge noe? Hva?	
	Ønsker kilden å underholde? Hvordan?	
	Er kilden finansiert gjennom annonser? Hvilke?	
	Er kilden en original eller en kopi?	
	Blir andre kilder brukt for å underbygge påstander?	
Objektiv	Er informasjonen saklig og faktaorientert?	
	Er kilden fortsatt aktuell, eller er det gjort nyere funn?	
	Formidler kilden en personlig mening, eller er den upersonlig?	
	Er det andre kilder som har annen informasjon? Hvor troverdig er den informasjonen?	
Nøyaktig	Når ble teksten skrevet? Hvilken betydning har det?	
	Hvem er målgruppen?	
	Når ble teksten sist oppdatert? (sjekk dato, årstall)	
	Finner du skrivefeil og slurv?	
Egnet	Er kilden passende for deg? Begrunn svaret.	
	Finner du informasjonen du trenger?	

Læringsopplevelser

Aktivitet 1

Kildekritisk trening

Mål

Jeg kan bruke søkeverktøy og beherske søkestrategier i arbeidet med kildekritisk vurdering.

Jeg kan referere til kilder.

Beskrivelse av aktivitet

Lærer skal i fellesskap gjennomgå punkt 1. og 3. i [Veiledningsguide i vurdering av kilder](#). Deretter skal elevene velge seg ut et tema og bruke veiledningen til å lage en faktaside.

Fremgangsmåte

Planlegg søket ditt. Bruk [Veiledningsguide i vurdering av kilder](#)

1. Hva skal du søke på?
2. Hvor skal du søke?
3. Innhent informasjonen
4. Vis og del med læringspartner

Faktasiden skal inneholde:

- Fakta fra 2019-2020
- Bilde (strektegning, utklipp eller GIF)
- Kort relevant video
- En engelsk kilde om temaet
- Riktig kildebruk i tekst og bilder samt i referanseliste

«Det å ha en ide om målet med søket og hvordan du konkret skal nå det, vil hjelpe deg å bestemme om kildene er nyttige. Skriv derfor ned noen stikkord i et dokument i forkant av et informasjonssøk».

Oppsummering

Refleksjon:

Hvilke ord skrev du inn for å finne informasjonen?

Hvilken søkemotor ga deg mest informasjon om temaet du ville skrive om?

Aktivitet 2

Kildekritisk trening

Mål

Jeg kan bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kilder, utøve digital kildekritikk og basert på det velge ut pålitelig og relevant informasjon.

Beskrivelse av aktivitet del 1

Elevene skal få erfare hvor vanskelig det kan være å vurdere om en kilde er pålitelig eller ikke ved første øyekast. Del 1 er en lærerstyrt aktivitet.

Fremgangsmåte

1. Lag en kollasj med bilder ut i fra linkene under eller vis første side av artiklene
2. Vis bildene og la elevene ta en rask vurdering på om de tror artiklene er pålitelig eller upålitelig
3. Elevene noterer ned svarene sine
4. Felles gjennomgang av fasit i etter del 2

Oppsummering

Refleksjon:

Hvorfor tror dere det er viktig å vurdere kilder kritisk?

Hvilke tegn i disse artiklene tror dere kan avsløre om kildene er pålitelige eller ikke?

Beskrivelse av aktivitet del 2

Elevene skal nå gjøre seg kjent med **TONE-skjemaet**. Ut fra **TONE-skjemaet** skal de gjøre en ny vurdering om artiklene er pålitelige eller ikke. Her får elevene også mulighet til å søke på nettet for å innhente informasjon.

Fremgangsmåte

1. Lærer går felles gjennom hvert punkt i **TONE-skjemaet** ved bruk av en valgfri artikkel
2. Elevene deles inn i grupper på fem
3. Hver elev velger hver sin artikkel
4. Elevene vurderer artiklene på nytt ved hjelp av **TONE-skjemaet**
5. I grupper - reflekter over:
 - Hvordan samsvarer deres første vurdering med vurderingen ut fra **TONE-skjemaet**?
 - Har noen nå endret mening fra sin første vurdering?

Oppsummering

Refleksjon:

Hvilke «røde flagg» har vi lært kan avsløre en upålitelig kilde?

De artiklene som viste seg og ikke være pålitelige, hvorfor tror dere de er laget?

Hvorfor er det så viktig å holde seg kritisk til informasjon vi leser?

Hvordan kan du bruke det du har lært til å være kildekritisk i fremtiden?

1

<http://www.nyttnorge.com/masser-av-bevis-for-at-jorden-er-flat.html>

2

https://sophieelise.blogg.no/1505064777_pne_ynene.html

3

<https://www.dagbladet.no/mat/dr-oetker-lanserer-sjokoladepizza-i-tyskland/67423878>

4

<https://nyhetshjulet.no/grandiosa-slar-seg-pa-ny-trend-insektpizza-kommer-i-februar-2020/>

5

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/spillerom--norges-forste-dataspillstrategi-er-lansert/id2667484/>

6

<https://helsenorge.no/kosthold-og-ernaring/kostrad/helsedirektoratets-kostrad>

Fasit

1

Fasit: Upålitelig

Ingen navngitt forfatter/ journalist

Er publiseringsstedet "Nytt Norge" til å stole på?

Skrivefeil "Jorden" med stor bokstav

Henviser ikke til andre kilder

2

Fasit: Upålitelig

Informasjon som appelerer til sterke følelser

Kilden er et blogginnlegg - plattform for personlige ytringer

Vær obs på at bloggere tjener på antall klikk og at poster med oppsiktsvekkende innhold trekker flere lesere.

Bloggere kan også være sponset av selskaper for å reklamere for deres produkter.

Legger ikke ved kilder som bygger opp under påstandene

Forfatteren har selv ingen fagkompetanse på området

3

Fasit: Pålitelig

Navngitt forfatter

Riktig kildebruk ved bildet

Avsender er en kjent avis (obs. gjør den ikke automatisk pålitelig)

Ved søk verifiserer andre kilder saken

4

Fasit: Upålitelig

Ingen navngitt forfatter/ journalist

Er publiseringsstedet "Nyhetsjulet" til å stole på?

Skrivefeil (insektpizza)

Få ingen andre kilder som bekrefter saken

5

Fasit: Pålitelig

Kilden er en pressemelding

Riktig kildebruk ved bildet

Ved søk verifiserer andre kilder saken

6

Fasit: Pålitelig

Faglige rådgivere som har skrevet teksten

Informasjonen er saklig og faktaorientert

Informasjonen er objektiv

Riktig kildebruk ved bildet

Aktivitet 3

Kildekritisk trening

Mål

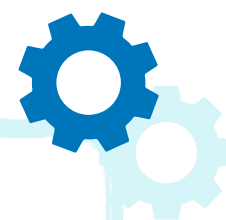
Jeg kan bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kilder, utøve digital kildekritikk og basert på det velge ut pålitelig og relevant informasjon.

Beskrivelse av aktivitet

I denne aktiviteten skal elevene vurdere ulike nettsider ved bruk av TONE-skjemaet, og deretter rangere dem i forhold til hvor pålitelige de er.

Fremgangsmåte

1. Lag en liste over hvilke nettsider du ofte bruker for å innhente informasjon og nyheter. Eksempler på nettsider kan være: *Facebooksider, aviser, blader, blogger, Youtube-kanaler, Podcast, Wikipedia og SNL*
2. Vurder dem ut i fra TONE-skjemaet
3. Ranger dem ut i fra hvem du mener er mest pålitelig
4. Vis og sammenlign med læringspartner

Oppsummering

Refleksjon:

Hvilke nettsider opplever du som pålitelige og upålitelige? Diskuter

Er det noen nettsider du stoler mer eller mindre på enn før, og hvorfor?

Aktivitet 4

Kildekritisk trening

Mål

Jeg kan bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kilder, utøve digital kildekritikk og basert på det velge ut pålitelig og relevant informasjon.

Beskrivelse av aktivitet

Elevene har til nå økt sine ferdigheter i kildekritikk. De har lært hvor viktig det er å vurdere informasjon, særlig i møte med upålitelige kilder. I denne oppgaven skal elevene lage sin egen nyhetssending i Clips med utgangspunkt i pålitelige artikler. De skal selv velge ut en egnet artikkel og gjennom samarbeid og kreativitet, lage et troverdig produkt.

Fremgangsmåte

1. I grupper på to-tre, finn en valgfri artikkel. Den bør inneholde uttalelser både fra en ekspert og et "vitne" (en annen person som har en klar mening om temaet)
2. Vurder artikkelen sammen ut i fra TONE-skjemaet. Dere må her ta en avgjørelse på om den er pålitelig nok til å brukes eller ikke
3. Lag en klar plan for hva nyhetssendingen skal inneholde, hvordan den skal se ut og hvem som skal gjøre hvilke arbeidsoppgaver (se *tips* på neste side)

Filmen bør inneholde:

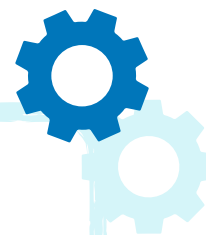
- Et nyhetsanker, en fotograf, en reporter, et vitne og en ekspert
- Logo, introduksjon til saken, fakta, bilder, intervjuer og oppsummering

Oppsummering

Refleksjon

Hva har du lært av denne øvelsen/ disse øvelsene?

Hvordan kan du bruke det du har lært til å være kildekritisk i fremtiden?

Et nyhetsanker

- Presenterer og oppsummerer fakta
- Setter over til reporteren
- Sitter ofte bak et bord med papir foran seg
- Bruk gjerne teleprompter i Pages på en annen iPad for å få manuset som en rulletekst på skjermen

Reporter

- Gjennomfører intervjuer
- Snakker direkte inn i kameraet når han/hun svarer nyhetsanker
- Tenk på bakgrunnen og støy
- Skriv inn navn på intervjuobjektene i Clips ved å trykke på Stjerne → Tekst

Et vitne og en ekspert

- Intervju via film eller telefon
- Vitne (har sett noe relatert til saken eller har klare meninger om saken)
- Vitne intervjues ofte ute
- Ekspert intervjues ofte inne på "arbeidsplassen"
- Ikke se rett inn i kameraet under intervjuet

Nyhetsredaksjonens navn og logo

- Hvem representerer dere? Bruk Sketches School, Pages eller et ark til å tegne deres egen logo
- Ta bilde av/skjermdump av tegningen og sett den inn i Clips

Ingress = Kort introduksjon til saken

- Bruk plakat i Clips eller et bilde som bakgrunn og fortell hva saken handler om
- Film et nyhetsanker som introduserer saken

Bilder

- Finn bilder som vekker interesse rundt saken

Oppsummering og avslutning

- Nyhetsanker runder av sendingen og legger frem en konklusjonen

Rulletekst og kilder:

- Legg inn navn på nyhetsanker, fotograf og reporter

Musikk

- Lydspor i Clips. Tips: Field Report

Annet

- Krydre filmen med klistremerker fra Clips

Aktivitet 5 Kildekritisk trening

Mål

Jeg kan reflektere over korleis einsretta kjelder eller mangel på kjelder kan prege forståinga vår

Fremgangsmåte

1. Felles refleksjon:

- Hva tror dere falske nyheter er?
- Hvorfor tror dere falske nyheter oppstår?

Har dere noen egne erfaringer med falske nyheter?

2. Vis filmen «Kildekritikk på nettet er viktigere enn noensinne» på YouTube samt filmen Hoaxs fra Medielabben

Oppsummering

Refleksjon:

Hvordan kan falske nyheter påvirke vårt samfunn?

Hva kan konsekvensene bli dersom man ikke vurderer kilder kritisk?

Link til filmene:

- «Kildekritikk på nettet er viktigere enn noensinne»:
https://www.youtube.com/watch?v=UEJ3cynys_g
- Hoaxs fra Medielabben:
<https://www.elevkanalen.no/e/video/178178?start=0>

Referanser

Aaberge, A (2018). *Strategier ved søk på nett*. Hentet fra <https://ndla.no/subjects/subject:1/topic:1:172361/topic:1:171903/resource:1:191802>

Dalseg, E. (2017, 23.mars). - Dr. Oetker lanserer sjokoladepizza i Tyskland. Dagbladet. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/mat/dr-oetker-lanserer-sjokoladepizza-i-tyskland/67423878>

Faktisk (2018, 10. aug). *Kildekritikk på nettet er viktigere enn noensinne* [Videoklipp]. Hentet fra https://www.youtube.com/watch?v=UEJ3cynys_g

Helsedirektoratet (2019, 17. desember). Helsedirektoratets kostråd. Helsenorge. Hentet fra <https://helsenorge.no/kosthold-og-ernaring/kostrad/helsedirektoratets-kostrad>

IKT-plan. Elevenes digitale ferdigheter. Hentet 27. April 2020 fra <https://www.iktplan.no/index.php?pageID=215&cat=5#articleClosed>

Isachsen, S. (2017, 10. september). Åpne øynene [Blogginlegg]. Hentet fra: https://sophieelise.blogg.no/1505064777_pne_ynene.html

Kopinor. Kopinor-avtaler for skoler og barnehager. Hentet 11. Mai 2020 fra <https://www.kopinor.no/artikler/kopinor-avtaler-for-skoler>

Kulturdepartementet. (2019). *Spillerom – Norges første dataspillstrategi er lansert*. (Pressemelding NR: 68/19). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/spillerom--norges-forste-dataspillstrategi-er-lansert/id2667484/>

Nyhetsjulet. Grandiosa slår seg på ny trend: Insektpizza kommer i februar 2020. Hentet 29. April 2020 fra <https://nyhetshjulet.no/grandiosa-slar-seg-pa-ny-trend-insektpizza-kommer-i-februar-2020/>

Nytt Norge. Masser av bevis for at jorden er flat. Hentet 28. April 2020 fra <http://www.nyttnorge.com/masser-av-bevis-for-at-jorden-er-flat.html>

Medielabben. *Hoax* [Videoklipp]. Hentet fra <https://www.medielabben.no/artikkel/70291>

Medietilsynet. *Slik avslører du desinformasjon og falske nyheter*. Hentet fra <https://medietilsynet.no/mediebildet/slik-avslorer-du-falske-nyheter/>